บทความวิจัยเรื่อง

บทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาตำบลไผ่ชะเลือด อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

พิชชานันท์ ปัสสา[1]

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รักพงษ์ แสนศรี)[2]

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องบทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาตำบลไผ่ชะเลือด อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น และ 2) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาบทบาทของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 6 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้แทนหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำชุมชนตำบลไผ่ชะเลือดมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น 7 ด้าน ได้แก่ 1) การกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทาง 2) การวางแผนและการตัดสินใจ 3) การสร้างการมีส่วนร่วม 4) การประสานงานและสร้างเครือข่าย 5) การระดมและบริหารทรัพยากร 6) การสื่อสารและสร้างความไว้วางใจ และ 7) การส่งเสริมการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง โดยมีปัจจัยสนับสนุนสำคัญ ได้แก่ ความไว้วางใจของประชาชน ความสามัคคี และทุนทางสังคมของชุมชน อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านงบประมาณ การเข้าถึงเทคโนโลยี และการวางระบบสืบทอดบทบาทผู้นำแนวทางการพัฒนาควรมุ่งเน้นการเพิ่มทักษะด้านการตลาดดิจิทัล เทคโนโลยีเกษตรแม่นยำ การบริหารจัดการเงินทุน ความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบท้องถิ่น ตลอดจนการส่งเสริมให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมและเตรียมความพร้อมเป็นผู้สืบทอดบทบาทผู้นำ เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและดำเนินการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

คำสำคัญ: บทบาทผู้นำ, ผู้นำการเปลี่ยนแปลง, การพัฒนาชุมชน, ชุมชนอย่างยั่งยืน, การมีส่วนร่วม

Abstract

The Role of Leaders in Driving Sustainable Communities: A Case Study of Phai Cha Lueat Subdistrict, Si Mahosot District, Prachin Buri Province. This study aimed to: (1) examine the roles of community leaders as change agents in driving local development; and (2) investigate approaches to developing leadership roles in promoting sustainable community development. This

[1]นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

[2]อาจารย์ประจำหลักสูตร

study employed a qualitative research methodology using a case study approach. Data were collected through documentary research, in-depth interviews, and focus group discussions. Six key informants were purposively selected from government agencies and relevant sectors directly involved in community development. The findings revealed that community leaders in Phai Cha Lueat Subdistrict played seven significant roles in driving local development: (1) establishing vision and development directions; (2) planning and decision-making; (3) promoting public participation; (4) coordinating and building collaborative networks; (5) mobilizing and managing resources; (6) communicating and building public trust; and (7) promoting learning and community transformation. The major supporting factors included public trust, community solidarity, and strong social capital. However, several challenges remained, particularly limited budgets, restricted access to modern technology, and the lack of systematic leadership succession planning. The study recommends strengthening leadership capacities in digital marketing, precision agriculture, financial management, and local regulations. Furthermore, government agencies and relevant organizations should provide appropriate resources, knowledge, and collaborative networks while encouraging youth and younger generations to participate in community development and prepare for future leadership roles. These approaches will enable communities to strengthen self-reliance, ensure continuity in development processes, and achieve sustainable development in the long term.

Keywords: Leadership Roles, Transformational Leadership, Community Development, Sustainable Community, Public Participation

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศในปัจจุบันให้ความสำคัญกับการสร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบต่อความสามารถของคนรุ่นต่อไปในการตอบสนองความต้องการของตนเอง ตามแนวคิดของ World Commission on Environment and Development (1987) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2015)

การพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคีเครือข่าย โดยเฉพาะบทบาทของผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนา สร้างแรงจูงใจ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ประสานทรัพยากร และเชื่อมโยงนโยบายของภาครัฐไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่

สำหรับตำบลไผ่ชะเลือด อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นพื้นที่ที่มีทุนทางสังคม ทรัพยากร และเครือข่ายความร่วมมือที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาชุมชน อีกทั้งมีการจัดเวทีประชาคมเพื่อรับฟังปัญหาและความต้องการของประชาชน รวมถึงการดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง

อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนชุมชนยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ เช่น งบประมาณที่ไม่เพียงพอ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดจนการเตรียมความพร้อมของผู้นำรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดการดำเนินงาน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาบทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชนตำบลไผ่ชะเลือด โดยมุ่งทำความเข้าใจว่าผู้นำมีบทบาทอย่างไรในการสร้างความร่วมมือและขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น รวมถึงปัจจัยสนับสนุน ปัญหา และข้อจำกัดที่ส่งผลต่อความต่อเนื่องของการพัฒนา เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทางพัฒนาศักยภาพผู้นำและสร้างกลไกการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาบทบาทของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาพื้นที่ตำบลไผ่ชะเลือด อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน

2. ขอบเขตด้านเวลา ศึกษาการดำเนินงานและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในช่วง พ.ศ. 2566–2569

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษา 2 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

บทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น ครอบคลุม 7 ด้าน ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์ การวางแผนและตัดสินใจ การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย การบริหารทรัพยากร การสื่อสารและสร้างความไว้วางใจ และการส่งเสริมการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง

แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำ โดยพิจารณาปัจจัยสนับสนุน ปัญหา ข้อจำกัด การพัฒนาศักยภาพ การสร้างเครือข่าย และการสืบทอดบทบาทผู้นำ เพื่อให้เกิดความสมดุล 4 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร และการบริหารจัดการชุมชน

สมมติฐานของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา จึงไม่ได้กำหนดสมมติฐานเพื่อทดสอบความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างตัวแปร แต่ใช้แนวคิดเชิงทฤษฎีเป็นกรอบในการศึกษาและตีความข้อมูล ทั้งนี้ สามารถกำหนดประเด็นคาดหมายเชิงแนวคิดได้ว่า การมีบทบาทของผู้นำที่เข้มแข็ง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การประสานเครือข่าย และการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม จะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ด้านองค์ความรู้ ทำให้ทราบถึงบทบาทและกระบวนการทำงานของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการขับเคลื่อนชุมชน ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาท้องถิ่น

2. ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ สามารถนำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพผู้นำ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. ด้านการพัฒนาชุมชน ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากร พึ่งพาตนเอง และสร้างกลไกการสืบทอดบทบาทผู้นำ เพื่อให้การพัฒนาดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์บทบาทของผู้นำและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยแบ่งออกเป็น 4 แนวคิดหลัก ดังนี้

1. แนวคิดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) Bass และ Avolio (1994) อธิบายภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงผ่านองค์ประกอบ 4 ประการ หรือ 4I's ได้แก่

Idealized Influence การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์และเป็นแบบอย่างที่ดี

Inspirational Motivation การสร้างแรงบันดาลใจและเป้าหมายร่วมกัน

Intellectual Stimulation การกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้

Individualized Consideration การคำนึงถึงความแตกต่างและความต้องการของแต่ละบุคคล แนวคิดนี้ใช้ในการอธิบายบทบาทของผู้นำที่สามารถสร้างความไว้วางใจและกระตุ้นให้ประชาชนร่วมกันขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

2. แนวคิดการพัฒนาชุมชน (Community Development) องค์การสหประชาชาติให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการระบุปัญหา วิเคราะห์ความต้องการ วางแผน และดำเนินกิจกรรม โดยใช้ทรัพยากรภายในชุมชนร่วมกับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนไม่ควรเป็นเพียงผู้รับประโยชน์จากโครงการ แต่ควรเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

3. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) World Commission on Environment and Development (1987) เสนอหลักการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่กระทบต่อคนรุ่นอนาคต ขณะที่ United Nations (2015) ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 เป้าหมาย สำหรับการศึกษาครั้งนี้นำแนวคิดดังกล่าวมาพิจารณาความสมดุลของการพัฒนาชุมชนใน 4 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร และการบริหารจัดการชุมชน

4. แนวคิดการเพิ่มศักยภาพและการเสริมพลังชุมชน (Capacity Development and Empowerment) Rappaport (1987) และ OECD (2011) ให้ความสำคัญกับการเพิ่มความสามารถของบุคคลและชุมชนในการจัดการปัญหาและกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเอง โดยเน้นการสร้างโอกาส การเข้าถึงทรัพยากร การพัฒนาความรู้ และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแนวคิดนี้ช่วยอธิบายว่าการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนไม่ควรพึ่งพาผู้นำเพียงคนเดียว แต่ต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามารถในการบริหารจัดการและสานต่อการพัฒนาด้วยตนเอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบประเด็นร่วมที่สำคัญ ได้แก่ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีส่วนสำคัญในการสร้างวิสัยทัศน์และความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกัน ทุนทางสังคมและเครือข่ายความร่วมมือช่วยสนับสนุนการดำเนินงานเมื่อชุมชนมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร การเรียนรู้

และการพัฒนาศักยภาพช่วยให้ชุมชนสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเติมเต็มองค์ความรู้ด้วยการศึกษาบทบาทของผู้นำในบริบทเฉพาะของตำบลไผ่ชะเลือด ทั้งในด้านกระบวนการทำงานจริง ปัจจัยสนับสนุน ปัญหา และแนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำในระยะยาว

วิธีการดำเนินงานวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้รูปแบบการวิจัยกรณีศึกษา (Case Study Research) เพื่อทำความเข้าใจบทบาทและกระบวนการทำงานของผู้นำภายใต้บริบทจริงของพื้นที่

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 6 คน โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนโดยตรง ได้แก่

A1 นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรอำเภอศรีมโหสถ

A2 เจ้าหน้าที่ปกครองอำเภอศรีมโหสถ

A3 เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นอำเภอศรีมโหสถ

A4 ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไผ่งาม

A5 พัฒนาการอำเภอศรีมโหสถ

A6 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guide) เครื่องมือผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ความถูกต้อง และความครอบคลุมโดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการ 3 วิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จากแผนพัฒนาท้องถิ่น นโยบาย และรายงานผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 6 คน โดยใช้การจดบันทึกและบันทึกเสียงเมื่อได้รับอนุญาต การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตรวจสอบประเด็นจากการสัมภาษณ์ และร่วมกันเสนอแนวทางพัฒนาบทบาทผู้นำ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มมาถอดความ จัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การวิจัย และตีความเชื่อมโยงกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านแหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล เพื่อเพิ่มความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ 2 ประเด็น ดังนี้

1. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1: บทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น พบว่าผู้นำชุมชนตำบลไผ่ชะเลือดมีบทบาทสำคัญ 7 ด้าน ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทาง ผู้นำกำหนดเป้าหมายโดยยึดปัญหาและความเดือดร้อนของประชาชนเป็นศูนย์กลาง เช่น การลดต้นทุนการเกษตร การช่วยเหลือกลุ่มเปราะบาง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก

การวางแผนและการตัดสินใจ เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีประชาคมและการประชุมกลุ่ม โดยคำนึงถึงความต้องการและลำดับความสำคัญของปัญหา

การสร้างการมีส่วนร่วม ผู้นำลงมือปฏิบัติเป็นแบบอย่าง และเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมลงแรง ร่วมทุน และร่วมประเมินผล

การประสานงานและสร้างเครือข่าย ทำหน้าที่เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถานศึกษา ศิษย์เก่า และปราชญ์ชาวบ้าน

การระดมและบริหารทรัพยากร ระดมงบประมาณ แรงงาน ทุนทางสังคม และเงินบริจาค โดยให้ความสำคัญกับความโปร่งใสและการตรวจสอบได้

การสื่อสารและสร้างความไว้วางใจ ใช้การสื่อสารแบบเข้าถึงง่าย เป็นกันเอง รับฟังปัญหา และไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งด้วยความจริงใจ

การส่งเสริมการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง สนับสนุนการศึกษาดูงาน การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการพัฒนาชุมชน

2. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2: แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้นำเพื่อความยั่งยืน พบว่าการพัฒนาบทบาทผู้นำควรมุ่งเน้นประเด็นสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาทักษะด้านการตลาดดิจิทัล การสร้างตราสินค้าชุมชน และการใช้เทคโนโลยีเกษตรแม่นยำการเพิ่มความรู้ด้านการบริหารเงินทุน การวิเคราะห์ต้นทุน และการบริหารความเสี่ยงการพัฒนาความรู้ด้านกฎหมาย ระเบียบ และการบริหารจัดการท้องถิ่นการสนับสนุนเครื่องมือ งบประมาณ และเครือข่ายจากหน่วยงานภาครัฐและ

ภาคเอกชนการสร้างระบบสืบทอดบทบาทผู้นำ โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้และรับผิดชอบงานจริง

ประเด็นสำคัญจากการวิเคราะห์ข้อมูล

ประเด็นที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด คือ การลงมือทำเป็นแบบอย่างและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงการใช้ทุนทางสังคมและเครือข่ายเพื่อแก้ไขข้อจำกัดด้านงบประมาณ ส่วนประเด็นที่ยังได้รับการพัฒนาไม่มาก ได้แก่ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการตลาดออนไลน์ การวางแผนสร้างทายาทผู้นำอย่างเป็นระบบ และความรู้เชิงลึกด้านกฎหมายและระเบียบการเงินการคลัง

ปัจจัยสนับสนุนและข้อจำกัดของการพัฒนา

ปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ ได้แก่ ความไว้วางใจของประชาชน ความสามัคคี การเป็นแบบอย่างของผู้นำ และความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย

ข้อจำกัดสำคัญ ได้แก่ ภัยธรรมชาติ งบประมาณไม่เพียงพอ ความล่าช้าของระบบราชการ ปัญหาต้นทุนการผลิต และการขาดทักษะด้านเทคโนโลยีและการตลาดสมัยใหม่

การอภิปราย

ผลการศึกษาสามารถอภิปรายเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

1. บทบาทผู้นำกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ผลการวิจัยที่พบว่าผู้นำชุมชนมีบทบาท 7 ด้าน สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ Bass และ Avolio (1994) โดยเฉพาะองค์ประกอบ 4I's กล่าวคือ ผู้นำเป็นแบบอย่างที่ดี สร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นการเรียนรู้และนวัตกรรม และคำนึงถึงความต้องการของประชาชนแต่ละกลุ่ม ข้อค้นพบยังสอดคล้องกับ Yukl (2013) และ Northouse (2021) ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างอิทธิพลเชิงบวก การสร้างความสัมพันธ์ และการนำกลุ่มไปสู่เป้าหมายร่วมกัน

2. การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชน

ผลการศึกษาพบว่าผู้นำเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะผู้มีบทบาทกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองนอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ Roseland (2000) ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยการมีส่วนร่วมและการจัดการทรัพยากรในระดับชุมชน

3. เครือข่ายและทุนทางสังคมกับความเข้มแข็งของชุมชน

การที่ผู้นำทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานและประชาชน สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของทุนทางสังคมและเครือข่ายความร่วมมือ โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ชุมชนมีข้อจำกัดด้านงบประมาณหรือทรัพยากร ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Danquah (2025) และ García-Chamba และคณะ (2024) ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ทุนทางสังคม และการพัฒนาชุมชน

4. การพัฒนาศักยภาพและการสืบทอดผู้นำกับความยั่งยืน

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนไม่ควรขึ้นอยู่กับผู้นำเพียงบุคคลเดียว แต่ต้องมีการสร้างทีมงาน การพัฒนาศักยภาพสมาชิก และการเตรียมความพร้อมของผู้นำรุ่นใหม่ ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดการเสริมพลังชุมชนของ Rappaport (1987) และแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของ World Commission on Environment and Development (1987) ซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองและการรักษาผลการพัฒนาให้ดำรงอยู่ในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป การอภิปรายผลสะท้อนว่า ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของประชาชน ทุนทางสังคม และการบริหารจัดการทรัพยากร โดยต้องพัฒนากลไกการทำงานให้สามารถดำเนินต่อไปได้ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลหรือสถานการณ์ในอนาคต

สรุป

การศึกษาบทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาตำบลไผ่ชะเลือด พบว่า ผู้นำเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงประชาชน หน่วยงาน และทรัพยากร เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นให้ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม

บทบาทของผู้นำครอบคลุม 7 ด้าน ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ การวางแผน การสร้างการมีส่วนร่วม การประสานเครือข่าย การบริหารทรัพยากร การสื่อสาร และการส่งเสริมการเรียนรู้ โดยมีความไว้วางใจและทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาชุมชนในระยะยาวยังต้องให้ความสำคัญกับการเพิ่มทักษะของผู้นำ การนำเทคโนโลยีมาใช้ การบริหารจัดการอย่างโปร่งใส และการสร้างผู้นำรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดภารกิจการพัฒนา

ดังนั้น หัวใจของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนจึงไม่ใช่เพียงการมีผู้นำที่เข้มแข็ง แต่ต้องสร้างกระบวนการที่ทำให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วม เรียนรู้ และร่วมกันบริหารจัดการชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปปฏิบัติในพื้นที่

1. ส่งเสริมให้ผู้นำรักษาบทบาทการลงมือทำเป็นแบบอย่าง พร้อมพัฒนาทักษะการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อประชาสัมพันธ์และกระจายข่าวสาร

2. จัดทำแผนพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ (Leadership Succession Plan) โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนร่วมปฏิบัติงานและรับผิดชอบภารกิจตามศักยภาพ

3. พัฒนาระบบบริหารจัดการกองทุนและทรัพยากรชุมชนให้มีความโปร่งใส เปิดเผยข้อมูลและตรวจสอบได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงมหาดไทยและกรมการพัฒนาชุมชนควรส่งเสริมหลักสูตรพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงยุคใหม่ โดยเน้นการเป็นผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneurship) และเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming)

2. อำเภอและองค์การบริหารส่วนตำบลควรสนับสนุนแผนพัฒนาท้องถิ่นที่มาจากความต้องการของประชาชน และส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม

3. ส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลและประสานงานภัยพิบัติระดับตำบล เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลกลุ่มเปราะบางและทรัพยากรฉุกเฉิน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายการศึกษาเชิงปริมาณในระดับจังหวัด เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการมีส่วนร่วม และความยั่งยืนของชุมชน โดยอาจใช้แบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM)

2. ควรศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างผู้นำรุ่นใหม่

3. ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทผู้นำในพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่กึ่งเมือง และพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC)

ข้อจำกัดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์อุทกภัยในจังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ. 2569 ทำให้ต้องปรับแผนการนัดหมายและการเก็บรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ ผลการศึกษายังเป็นข้อมูลเชิงบริบทเฉพาะของตำบลไผ่ชะเลือด การนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นจึงควรคำนึงถึงความแตกต่างด้านโครงสร้างทางสังคม ทุนทางสังคม และศักยภาพของแต่ละชุมชน

บรรณานุกรม

กรมการพัฒนาชุมชน. (2569). กรมการพัฒนาชุมชนประกาศผลสำเร็จ 5 สุดยอด “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” ระดับประเทศ ประจำปี พ.ศ. 2569.

กรมการพัฒนาชุมชน. (2569). พช. ขานรับนโยบายชุมชนยั่งยืน ประชุมชี้แจงเกณฑ์ เฟ้นหา 5 สุดยอด “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” แห่งปี 2569.

เกษราภร ศรีจันทร์, ณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ์, และภาวิณี คำแสน. (2566). โครงการศึกษาและพัฒนากระบวนการเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมและรองรับการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่สูง. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง.

โกวิทย์ พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.

กันยิกา ชอว์. (2569). บทบาทผู้นำชุมชนกับการขับเคลื่อนการสร้างรายได้ผู้สูงวัย. วารสารปัญญาภิวัฒน์.

ชุดากานต์ กำจัดภัย, จันทร์ชลี มาพุทธ, และสุวิชัย โกศัยยะวัฒน์. (2566). บทบาทและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักพัฒนาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

เฉลิมชัย ต้นเกตุ, ภมร ขันธะหัตถ์, และธนิศร ยืนยง. (2568). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลที่ส่งผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลในจังหวัดสระบุรี. วารสารสังคมพัฒนศาสตร์.

ชุมพล อังคณานนท์, อนิรุต หนูปลอด, ซูวารี มอซู, วุฒิชัย ศรีชวย, ฮามีดะ หวันนุรัตน์, และไพฑูรย์ ทองสม. (2569). บทบาทเชิงยุทธศาสตร์ของผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนชุมชนสีเขียว: การวิเคราะห์ด้วยกรอบภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปและทุนทางสังคมในบริบทภาคใต้ของประเทศไทย. วารสารสันติสุขปริทรรศน์, 7(1).

ธัญยธรญ์ โคตรทอง. (2567). การพัฒนาชุมชนสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านอ่าวอุดม ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปานสวัสดิ์, นิภาพร. (2562). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนเพื่อสันติภาพ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 7(5), 1502–1515.

พรรณวิภา ศุภธนพัฒน์, ฉัตรชัย เทียมลม, ชัยณรงค์ ณ ลำพูน, และสุรินทร์ โซนี่. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนตลาดท่าน้ำนนทบุรีอย่างยั่งยืน. วารสารรัฐศาสตร์รอบรู้และสหวิทยาการ, 7(2), 33–44.

องค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ชะเลือด. (ม.ป.ป.). ข้อมูลสภาพทั่วไป องค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ชะเลือด อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี.

อรภัค สุวรรณภักดี. (2565). วิสัยทัศน์ผู้นำกับความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนเมือง. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยรังสิต.

Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1994). Improving organizational effectiveness through transformational leadership. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Casarrubias, C. R., Aparicio López, J. L., Rodríguez Alviso, C., Castro Bello, M., & Villerías Salinas, S. (2025). Community environmental leadership and sustainability: Building knowledge from the local level. Sustainability, 17(8), 3626.

Danquah, J. B. (2025). Nexus between transformational leadership and community development initiatives in Ghana: Mediating role of social capital. International Journal of Social Science Research, 13(2), 109.

Diar, J. D. D., Nyonje, R. O., Mbugua, J. M., & Mutuku, K. J. (2022). Influence of participatory planning for project capacity building on sustainability of community water point projects in Turkana County, Kenya. Developing Country Studies, 12(3), 7–19.

Fuller-Love, N., Murphy, L., & Gillison, S. B. (2025). Leadership and sustainability in community development: Social entrepreneurship in North Wales. Journal of Community Practice, 379–405.

García-Chamba, G. E., Erazo-Alvarez, G. O., & Ramón Poma, G. M. (2024). Transformational leadership in Chuskuyaku: Challenges and opportunities for

community development and quality of life. Resistances: Journal of the Philosophy of History, 5(9).

Goodman, M., Theron, L., Seidel, S., & Elliott, A. (2022). Flourishing communities: A new model to promote sustainable community leadership and transformation in semi-rural Kenya. Journal of Community & Applied Social Psychology, 33(3), 756–772.

Northouse, P. G. (2021). Leadership: Theory and practice (9th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

OECD. (2011). Capacity development for environmental management and governance in the energy sector in developing countries. Paris: OECD Publishing.

Olanipekun, O. A., & Adedokun, M. O. (2024). Democratic and pseudo-democratic leadership styles as correlate of sustainability of community development projects in Southwest, Nigeria. JOELS: Journal of Election and Leadership, 5(2), 108–117.

Rami, A. A. M., Zaremohzzabieh, Z., Aziz, F., Ismail, I. A., & Abdullah, H. (2022). Moderating role of extrinsic and intrinsic motivations in the relationship between community leadership and social capital in rural Malaysia. Sustainability, 14(24), 16375.

Rappaport, J. (1987). Terms of empowerment/exemplars of prevention: Toward a theory for community psychology. American Journal of Community Psychology, 15(2), 121–148.

Roseland, M. (2000). Sustainable community development: Integrating environmental, economic, and social objectives. Progress in Planning, 54(2), 73–132.

Samanta, S., Gochhayat, J., & Das, K. P. (2024). Community leadership with compassionate humanism: Enhanced community sustainability through resilience. Environment, Development and Sustainability, 28(1), 1–11.

Schreuder, W., & Horlings, L. G. (2022). Transforming places together: Transformative community strategies responding to climate change and sustainability challenges. npj Climate Action, 1, 24.

United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations.

World Commission on Environment and Development. (1987). Our common future. New York: United Nations.

Yukl, G. A. (2013). Leadership in organizations (8th ed.). Boston, MA: Pearson.